

ONDOKUZUNCU YÜZYILDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE DEĞİŞEN SERGİLEME KAVRAMI, SERGİ ETKİNLİKLERİ VE SERGİ MEKÂN LARI

Banu ÇOLAK*

ÖZET

Osmanlı Döneminde, on dokuzuncu yüzyılda batılılaşma hareketlerinin resim sanatını etkilemesi ile başlayan ve günümüze kadar uzanan Çağdaş Türk Sanatı'nın oluşum sürecinde; sergileme etkinlikleri çeşitli aşamalardan geçerek gelişir. Bu gelişim süreci içerisinde ilk sergiler sanayi ürünlerinin sergilendiği dünya ticaret fuarları ile ortaya çıkar. 1873 yılında Şeker Ahmet Paşa tarafından açılan resim sergisi Türkiye’de açılan ilk resim sergisidir. Bu araştırmada; cumhuriyet dönemi öncesinde sınırlı sayıdaki sergi mekânları ve sergi etkinliklerinin ardından cumhuriyet tarihinin ilk yıllarında devlet desteği ile düzenlenen sergiler incelenmiş, 1950’de özel galerilerin açılmaya başlanması, 1970 sonrasında sergileme mekânlarının yaygınlaşması, 1990 sonrasında bienaller ve özel müzelerin kurulması Türkiye’de sergileme kavramının gelişmesine etki eden etmenler olarak görülmüştür.

FROM 19th CENTURY TO TODAY IN TURKEY VARYING CONCEPT OF DISPLAY, EXHIBITIONS AND EXHIBITION SPACES

In the evaluation of contemporary Turkish Art from its beginnings in the 19th century Ottoman Empire to the present day, its exhibition tradition has developed emulating western art. In this evaluation, the first exhibition models appear in the world trade fairs. The 1873 an exhibition by Şeker Ahmet Paşa is accepted as the as the first exhibition of Turkey. In this article a few exhibition space and exhibitions before Turkish Republic and exhibitions by government in the first years of Turkish Republic are evaluated, along with the opening of private art galleries in the 1950’s, which became prevalent art galleries by the end of 1970’s, biennales in the 1990’s and the establishing of private art museums are can be seen as factors which have affected the development of the exhibition concept in Turkey.

Anahtar Kelimeler : sergi, sergileme, mekân, yapıt

Key Words : exhibition, display, space, artwork

Onsekizinci yüzyıl’da Osmanlı’da yabancı sanatçıların resim ve mimari alanında etkinlikleri sürerken, III. Selim Dönemi’nde Batılı anlamda resim eğitimi veren askeri okullar açılmaya başlanır. 1794 yılında Mühendishane-i Behri Hümayun’da ilk resim derslerinin verilmeye başlanmasının ardından bu dönemde Avrupalı ressamalara ve Batı resim tarzına gösterilen ilgi Cezar tarafından şu şekilde açıklanır; “Özellikle onsekizinci yüzyılın son çeyreğinde İstanbul’a fazla sayıda ressamın gelip çalışmalarında bulunuşu; bazı Osmanlı devlet adamlarını, herhangi bir şekilde onların çalışmalarını gören, resme ilgi duyan kimseleri çeşitli yönlerden etkiler. Bu etkinin Batılı ressamların çalışmalarından haberdar olan veya onları gören Osmanlı yöneticilerinin düşünce düzeylerinde resme karşı duyulan tutuculuğu gevşetici, öte yandan bazı teknik konularda resmin gereğine inandırıcı, resme yetenekli kimseler üzerinde ise, minyatür türü resim dışındaki resmin özelliklerini öğrenme imkânını kazandırıcı mahiyette olabileceği kuşkusuzdur.”¹

Bu dönemde yabancı sanatçılar saraya davet edilir, bazı azınlık ve yabancı sanatçıların etkinliklerinin de artmaya başladığı görülür. “1845 yılında, Çırağan Sarayı’nın bir salonunda, Oreker adlı Avusturyalı bir ressamın, şehir manzaralarından oluşan çalışmalarının sergilenmesi ilgi çekici bir gelişmedir.”² 1850 sonrasında “askeri okullarda resim eğitimine verilen önem, gençlerin bu amaçla Avrupa’ya gönderilmesi, ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında sivil okullarda sürdürülen çabalar, toplumun bu etkinliklere ilgisini çekme amacı taşıyan sergi girişimlerine yol açar”³

* Arş. Gör; Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi A.B.D, Ankara, e-posta: banu1623@yahoo.com

1- Mustafa CEZAR; **Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1995, s.42.

2- Cezar, a.g.e, 1995, s.125.

3- Sezer TANSUĞ; **Çağdaş Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991, s.91.

İLK SERGİ ETKİNLİKLERİ

Sergi düzenlemeye yönelik ilk adımlar ve sergileme kavramının gelişimi; 1850 sonrasında sanayi ve tarım ürünlerinin tanıtımına yönelik fuar nitelikli, yurt dışında düzenlenen uluslararası sergilere katılım ile başlar. O yıllarda sadece siyasi ve ekonomik olan bu fuarlar, ulusal ve uluslararası sanat sergilerinin öncülüğünü yapar. 1851 yılında düzenlenen tarım ve sanayi ürünlerinin tanıtıldığı “Londra Sergisi”, Osmanlı Devleti’nin katıldığı ilk uluslararası sergidir. 1855’deki Paris Sergisi’nde tarım-endüstri ve güzel sanatlar olmak üzere iki bölüm oluşturulur. 1863’de İstanbul’da düzenlenen ilk uluslararası fuar olan “Sergi-i Umumi Osmani”de tarım ve sanayi ürünlerinin dışında teknik resim ve süslemelerin sunulduğu bölümler de yer alır.

1867’deki “Paris Sergisi” diğerlerinden farklı olarak “Osmanlı Pavyonu”nda ilk kez resim sergilenmiş olması açısından önemlidir. Bu sergide Şeker Ahmet Ali Paşa’nın bazı resimleri ile Sultan Abdülaziz’in büyük boy bir portresi izleyiciye sunulmuştur.⁷⁴ Paris Sergisi’nde Osman Hamdi, Şeker Ahmet Paşa’nın yanı sıra Pierre Montani, Madam Walker gibi yabancı sanatçıların eserleri de sergilenir. 1873 yılındaki “Viyana Sergisi”nde “Osmanlıların geleneksel el sanatları örneklerinin yanı sıra Osman Hamdi Bey’in resimleri de sergilenmiştir.”⁷⁵

1873’de Şeker Ahmet Paşa tarafından açılan resim sergisi Türkiye’de açılan ilk resim sergisidir. “Bu serginin basında uyandırdığı yankılar ilk piyasa hareketinin başlamasına da yol açmıştır. Bu ilk sergi devletin en üst kademelerinde de ilgiyle karşılanmıştır.”⁷⁶

1880’de İstanbul’da azınlık ve ecnebinin kurduğu “Elifba Kulübü” 1880-1882 yılları arasında bir dizi sergi düzenler. Elifba Kulübü’nün 1880’deki ilk sergisi Tarabya Rum Kız Okulu’nda, 1881’de düzenlenen ikinci sergisi ise Tepebaşı Belediye Bahçesi Köşkü’nde açılır.

Sergileme alanındaki gelişmelerin en önemlisi ise 1883’de düzenli salon sergilerinin açılmasını teşvik eden Sanayi-i Nefise Mektebi’nin kurulmasıdır. “Sanay-i Nefise Mektebi Türkiye’de resim eğitiminin akademik bir disipline sokulması yönünden olduğu kadar, yılsonlarında öğrenci işlerinin sergilenmesiyle bir geleceğe dönüşen sergi etkinlikleri açısından da ayrı bir önem taşımaktadır.”⁷⁷

1901 yılında Beyoğlu’ndaki “Passage Oriental”de açılan ilk İstanbul Salonu Sergisi’nin ardından 1902’deki ikinci sergi; Ahmet Rifat Bey, Ahmet Ziya Akbulut, Şevket Dağ, Halid Naci Bey, Hamdi Kenan, Mesrur İzzet ve Kamil Bey gibi isimlerin de arasında bulunduğu, “Türk, yerli gayrimüslim, Levanten ve yabancı sanatçıların bir araya geldiği bir sergi idi, sergide 325 eser bulunmaktaydı.”⁷⁸ 1903 yılındaki üçüncü İstanbul Salonu Sergisi’nde “yağlıboya, suluboya, karakalem, gravürler, mimari proje ve mimari resimlerden meydana gelen 283 eser teşhir edilmişti.”⁷⁹ “1903 sergisinden sonra İstanbul Salonu’nun kapanıp dağılmasıyla, Sanayi Nefise Mektebi’nin yıllık öğrenci sergileri hariç, 11 yıl süre ile kişisel ya da genel mahiyetli bir resim sergisi açılmadı.”⁸⁰ Ancak dönemin sanatsal üretiminin sunulduğu, çok sayıda yerli ve yabancı sanatçının bir araya geldiği sergiler olarak İstanbul Salonu Sergileri önemli etkinlikler olarak kabul edilmektedir.

1914’de Batı’dan yurda dönen Namık İsmail, Nazmi Ziya Duran, Avni Lifij, Hikmet Onat, Ruhi Arel gibi “1914 Kuşağı Sanatçıları” ile birlikte Sami Yetik, Şevket Dağ, Vecih Bereketoğlu, İsmail Hakkı ve Mihri Müşvik gibi sanatçıların sergileri; 1916’da “daha önce bir İtalyan Lokali olarak sergi etkinliklerine de sahne olan Societa Operaia (Galatasaray Yurdu) adı altında bir Türk Kulübü haline getirilmiş ve bu sanatçıların sergileri orada düzenlenmiştir.”⁸¹

4- Sibel YARDIMCI; **Kentsel Değişim ve Festivalizm; Küreselleşen İstanbul’da Bienal**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s.18.

5- Semra GERMANER; “Osmanlı İmparatorluğu’nun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları”, **Tarih ve Toplum**, 1991, s.38.

6- Tansuğ; a.g.e, 1991, s.91.

7- Tansuğ; a.g.e, 1991, s.108.

8- Cezar; a.g.e, 1995, s.442.

9- Cezar; a.g.e, 1995, s.444.

10- Cezar; a.g.e,1995, s.443.

11- Tansuğ; a.g.e, 1991, s.120.

1916'da başlayan "Osmanlı Ressamlar Cemiyeti Sergileri" 1916-1952 yılları arasındaki 36 yıllık süre içinde "Galatasaray Sergileri" olarak adlandırılır. Galatasaray sergileri Türk resim sanatında yenilikçi görüşlerin hayata geçirilmesinde ve yaygınlaşmasında önemli bir rol üstlenmiştir. "1916 yılında 48 ressamın katılımı ile Galatasaray Lisesi resim atölyelerinde gerçekleştirilen ilk sergi"¹² "Cumhuriyetin ilanından sonra ilkbahar aylarında Ankara'da Güzel Sanatlar Birliği Sergileri olarak her yıl tekrarlanmıştır."¹³ "1916'dan başlayarak geleneksel olarak düzenlenen Galatasaray Sergileri, Türkiye'de gerçekleştirilen ilk sürekli sergi olması bakımından önem taşır."¹⁴

CUMHURİYET DÖNEMİNDE SERGİLER

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında hükümet tarafından yönetilen kültür ve sanat politikası çerçevesinde; ülkenin sanat yönetimini belirlemeye ve sanatı yaygınlaştırmaya yönelik çalışmaların en önemlilerinden biri de sergi düzenlemektir. "Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda sanat ve kültür adamlarının korunduğu, halkevleri çatısı altında bütün sanat kollarının halkla bütünleşmesi, devlet eliyle çeşitli sergilerin düzenlenmesi, bu sergilerden eserlerin satın alınması"¹⁵ Cumhuriyet döneminin sanat politikası olarak benimsenir.

Ancak cumhuriyetin ilk yıllarında; "Türkiye deki sanat olayları, İstanbul'da çok kısıtlı bir ortamda ve Cumhuriyet'in merkez kenti Ankara'da gerçekleştirilen birkaç etkinlikle sınırlıdır. Diğer illerde yaşayan halk resim sergileriyle henüz tanışmamış ve tuval resminin varlığından habersizdir."¹⁶

1926'da Güzel Sanatlar Birliği'nin kurulmasının ardından, 12 Eylül 1926'da yayınlanan bir kararname ile güzel sanatlar sergilerinin her yıl Ankara'da açılmasına karar verilmiş, bundan sonra Güzel Sanatlar Sergileri her yıl Ankara'da önce Etnografya Müzesi'nde daha sonra da Türk Ocağı'nda düzenlenmiştir."¹⁷ "1926 yılında Etnografya ve Türk Ocağı binalarında açılan sergilerde, resim satışları ve yarışmalar için yapılması gerekenler devlet politikası olarak saptanır. 12 Eylül 1926 kararnamesi ile resim sergileri İstanbul Galatasaray Liseleri'nden alınır, Ankara'ya taşınır."¹⁸

"1929 yılı Ekim ayında İstanbul Türk Ocağı binasında açılan Genç Ressamlar Sergisi'nde"¹⁹ "Ali Avni Çelebi, Hale Asaf, Muhittin Sebati, Zeki Kocamemi, Nurullah Berk, Refik Fazıl Epikman, Şeref Akdik gibi sanatçılar yer alır. Ankara'daki bu sergiden sonra bir araya gelen aynı sanatçılar 15 Temmuz 1929'da Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği'ni kurmuşlardır."²⁰

1942'ye kadar etkinliklerini sürdüren Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği tarafından Cumhuriyet Dönemi'nin kalkınma programına destek olma amacıyla Zonguldak, Bursa, Balıkesir, Samsun, İzmit gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerindeki halk evleri salonlarında resim sergileri düzenlenir. "1936-1938'de Halkevleri Resim-Heykel Sergileri ve 1937-1938'de Halkevleri Birleşik Resim Heykel sergileri önemli etkinlikler olarak toplumu sanatla bağdaştıran ortamlar yaratır."²¹

1933'de Cumhuriyet'in 10. yılından başlayarak 1936'ya kadar devam eden Milli Mücadele, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Devrimleri'ni konu alan "İnkılap Sergileri" yeni Türk devletinin tanıtılması ve benimsetilmesi gibi amaçları olan, toplumsal değişimi amaçlayan sergi etkinlikleridir. 1933 yılında kurulan "D Grubu" Türkiye'de çağdaş eğilimlerin öncüsü olur. Zeki Faik İzer, Nurullah Berk, Elif Naci, Cemal Tollu, Abidin Dino ve Zühtü Müridoğlu'ndan oluşan D Grubu; empresyonist eğilimleri reddederek konstrüktivist akımlardan yola çıkan bir anlayışı benimseyerek çeşitli sergiler düzenler. "1933'deki ilk sergilerinde klasiklerin kopyalarını göstermişlerdi. Amaçları, klasik sanatın modern sanatla paylaştığı yapısal sorunları vurgulamaktır."²²

12- Ayla ERSOY, **Günümüz Türk Resim Sanatı**, Bilim Sanat Galerî Yayınları, İstanbul, 1998, s.22.

13- Zeynep YASA YAMAN; "Sanat Tarihimizde Eski Bir Konu: Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar, Birliği mi, D Grubu mu?" **Türkiye'de Sanat**, Eylül-Ekim, 1995, s.36.

14- Kaya ÖZSEZGİN; **Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Resmi**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1998, s.14

15- Mutlu ERBAY; "Cumhuriyet Dönemi Sanat Politikası", **Sanat Çevresi**, No: 287, Eylül 2002, s. 92.

16- Kıymet GİRAY; **Örneklerle Cumhuriyet Dönemi Resim Sanatı, Cumhuriyet Dönemi Türk Resim Sanatından Örnekler**, Merkez Bankası Yayınları, 2003, s.26.

17- Ersoy; a.g.e, 1998, s.22.

18- Erbay; a.g.e, 2002, s.92.

19- Kıymet GİRAY; **Cumhuriyet'in İlk Ressamları**, İşbankası Yayınları, 2004, s. 27.

20- Yasa YAMAN; a.g.e, 1995, s. 36.

21- Giray; a.g.e, 2003, s.7.

22- İpek DUBEN; **Türk Resmi ve Eleştirisi (1880-1950)**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 209.

D Grubu 1933-1947 yılları arasında her yıl aralarına yeni katılan isimlerle birlikte sergilerine devam ederek 15 grup sergisi düzenler. D Grubu'nun "İstanbul'da henüz özel bir galerinin bulunmadığı etkinlik yıllarında çeşitli salonlarda açtığı sergiler, gruba birçok sanatçının katılımıyla önem kazanmıştır."²³

Müstakil Ressamlar Birliği tarafından İstanbul ve Ankara gibi büyük kentler dışında, sanata destek olmak amacıyla Anadolu'da da sergiler düzenlenir. "1937'de 107 resimle açılan Zonguldak Sergisi, Anadolu'daki ilk resim sergisi olarak dikkat çeker ve bunu diğerleri izler."²⁴ 1938-1944 yılları arasında düzenlenen "Yurt Sergileri" her yıl çeşitli sanatçının değişik illere gönderilmesi sonucu sanatçıların o yöre ile ilgili edindikleri izlenimler ile biçimlendirdikleri sergilerdir. 1938'deki ilk Yurt Sergisi'nde Edirne, Bursa, Konya, Antalya, İzmir, Gaziantep, Malatya, Trabzon, Rize, Erzurum illerine gönderilen sanatçıların eserlerinden bir sergi oluşturulur.

31 Ekim 1939 yılında açılan ilk "Devlet Resim Heykel Sergisi"nin ardından her sene, yılda bir kez düzenlenen "Devlet Resim Heykel Sergileri" giderek ülkenin sanat ortamı içinde çok önemli yer tutmaya başlamış, ülkenin sanatsal gelişiminin bir göstergesi niteliğini taşımış, sergiye katılan resim ve heykeller üzerinde geniş tartışmalar yapılmış, yeni eğilimlerde ilgi çekmiştir. Devlet sergilerinin bir başka işlevi de Türk sanatçıların izleyici ile ilişkilerini sağlamak olmuştur. Bireysel sergi açabilecekleri özel galerilerin henüz oluşmadığı bir ortamda sanatçılar ancak devlet sergileriyle izleyicilerine ulaşabilmişlerdir."²⁵

"Türk Ressam ve Heykeltıraşların yapıtlarının toplu olarak sergilenmelerine olanak sağlayan bu etkinlik; sanat yapıtlarının toplu halde izlenmeleriyle, kıyaslama yapmak, gelişim çizgisini izleyebilmek olanaklarının yanı sıra rekabet ortamı da yaratır. Ayrıca resim sanatının tecimsel değerinin önemini de ortaya koyarak, sanatçıların mesleki yaşamlarını kazanmalarına olanak tanır."²⁶ Ankara'da açılan Devlet Sergileri ve diğer çeşitli sergiler İstanbul'un kültür sanat merkezi olma durumunu aşamamasına karşın, sergi salonları ve izleyici sıkıntısı çekilen yıllarda, toplu sergileme ve satın alma etkinlikleriyle sanata destek olur.

1940 sonrasında, sergilerinde yöresel, toplumsal içerikli bir anlayış benimseyerek çeşitli sergiler düzenleyen "Yeniler Grubu"; Avrupa'da eğitime gitmeyen ilk ressam grubu olarak resim tarihinde toplumsal gerçekçilik hareketini başlatır."²⁷ 1941'de ilk kez açılan yeniler grubu sergisinin konusu liman işçileridir.

"Türkiye'de en erken tarihli özel galeri 1947 yılında "İsmail Oygur Sanat Galerisi" adı altında etkinlik göstermiş, 25 Aralık 1950'de açılan Maya Sanat Galerisi, özel galericilik anlayışının oluşmasında önemli bir adım olarak kabul edilmiştir."²⁸

1950 SONRASINDAKİ GELİŞMELER

1950 sonrasında Türkiye'de değişen sosyal, politik ve ekonomik yapının sanat hayatına yansımaları, kültür politikasında önemli değişimlerin başlangıcı olur. Özel sanat galerilerinin yaygınlaşması, yarışmalı sergiler, banka galerileri, yabancı kültür merkezlerinin açtığı sergi mekânları; sergileme geleneğini etkileyen etmenler olarak kabul edilir.

Devlet kurumlarının dışında "kişisel sergilerin oluşmasına olanak sağlamak, sanatçı, sanat, koleksiyoncu, izleyicisi ilişkilerinde güvenilir bir ortam yaratma ihtiyacı"²⁹ ile İstanbul ve Ankara'da açılan birçok sanat galerisinden bazılarının açılış tarihleri ve adları şöyledir; 1952'de İstanbul'da Küçük Galeri, 1955'de Çevre Sanat Galerisi, 1956'da Ertem Galerisi, 1958'de İde Sanat Galerisi, 1952'de Ankara'da Helikon Sanat Galerisi.

23- Tansuğ; a.g.e, 1991, s.181.

24- Giray; a.g.e, 2004, s.29.

25- Ersoy; a.g.e, 1998, s.22.

26- Giray; a.g.e, 2003, s.26.

27- Duben; a.g.e, 2007, s.17.

28- Güler BEK; **1970 - 1980 Yılları Arasında Türkiye'de Kültürel ve Sanatsal Ortam**, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007, s.98.

29- Nevin ÇAKMAKOĞLU; **Sanat Galerilerinin Çağdaş Türk Resmi Üzerinde Katkılarının Belirlenmesi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1992, s.41.

“Türkiye İş Bankası, Ziraat Bankası, Yapı Kredi Bankası, Akbank, Garanti Bankası, Merkez Bankası gibi kurumlar yeni sergileme mekânları ve olanakları sunmaları açısından önemli birer misyona sahiptir. Aralarında Merkez Bankası, Türkiye İş Bankası, Ziraat Bankası, Yapı Kredi Bankası, Garanti Bankası, Akbank, Şekerbank, Halkbank, İktisat, Etibank ve Pamukbank’ın bulunduğu birçok banka resim satın almak ya da sergi düzenlemek aracılığıyla resim sanatının gelişmesine katkıda bulunurlar. Böylece sanata farklı biçimlerde destek olmayı ilke edinen bu kuruluşlar “banka galerisi” kavramının yerleşmesinde de rol oynamışlardır.”³⁰

İstanbul, Ankara ve İzmir’de; Fransız, Alman, Amerikan ve İtalyan Kültür Merkezleri’nin sergileme mekânlarının gelişmesine ve çoğalmasına yaptıkları katkılar önemlidir. “1956 yılında Türk-Alman Kültür Derneği’nde başlatılan çabalar, bu yıllarda verimli olmaya başlamış ve 1960-1970 yılları arasında İstanbul’un en önemli sergi olayları, bu derneğin önce Beyoğlu Alyon sokak, daha sonra Tünel’deki Müeyyet Han’da bulunan mekânlarında yer almıştır.”³¹

Türkiye’de 1970 sonrası sanat ortamına bakıldığında ise “sergi mekânı olarak, devlet galerileri, eğitim kurumları, özel kuruluş, dernek ve kültür merkezlerinin sergi salonları ile az sayıdaki özel galeri kullanılırken, 1975 yılından başlayarak özel galerilerin sayısında diğer yıllara oranla bir artış yaşanmış, sergileme olanakları çoğalmıştır.”³² 1970’lerin sonlarına doğru yapıtının ticari değeri olan bir “meta” olarak algılanması, sanat piyasası olgusunun oluşmaya başlaması ve sanat yapıtını satın almaya yönelik, sergileme mekânlarının sayısında artışa neden olur.

1971’de Kaptana Galerisi, 1973’de Cumalı Galerisi, 1975’de Baraz Galerisi, 1976’da Maçka Sanat, 1976’da Evrensel Sanat, 1977’de açılan Bedri Rahmi Sanat Galerisi, 1978’de Hobi Sanat Galerisi, 1980’de Lebriz Sanat Galerisi, 1984’de Tanbay ve Nev Galerisi, 1985’te Ramko ve Mine Sanat Galerisi, 1986’da Tem Galerisi ve Galerisi Artist 1970 sonrasında açılan galerilerden bazılarıdır. “Bu dönemde açılan ve çoğunlukla İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük kentlerin Şişli, Cağaloğlu, Nişantaşı, Çemberlitaş, Teşvikiye, Beyoğlu, Moda, Ümraniye, Kadıköy, Konak, Kızılay, Çankaya, Oran, Mithatpaşa gibi gelir düzeyi yüksek semtleri ile kent merkezlerinde konumlandırılan özel galerilerin sayısı yaklaşık olarak İstanbul’da otuziki, Ankara’da on, İzmir’de ikidir.”³³

1970 yılında Turan Erol, Fethi Arda, Nuri Abaç, Şamil Akın, Hamiye Çolakoğlu ve Aslan Gündaş’ın girişimleriyle kurulan “Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği’nin düzenlediği çeşitli sergiler, 1975 yılında kurulan “Görsel Sanatçılar Derneği” nin her yıl Mayıs ayında gerçekleşen sergilerinin yanı sıra, yine bu kurumun 1977 yılında düzenlediği “Yılın Genç Sanatçıları” adlı yarışmalı sergilerden 1970’li yılların diğer önemli sergi etkinlikleri olarak söz edilebilir.

1977’de İstanbul Sanat Bayramı kapsamında İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi’nin, çağdaş sanat ortamını paylaşmak ve yaygınlaştırmak amacıyla gerçekleştirdiği bir sergi etkinliği olan “Yeni Eğilimler Sergileri” düzenlenmeye başlanır. 1977, 1979, 1981, 1983, 1985, 1987 ve 1994 yıllarında Ayşe Erkmen, Serhat Kiraz, Gülsün Karamustafa, Canan Beykal gibi sanatçıların katılımlarıyla açılan Yeni Eğilimler Sergileri; 1970’lerin sonlarına doğru, sanat ortamında beliren farklı ve yeni arayışların görünür kılınması açısından önemli ve kavramsal sanat, hazır nesne, gündelik nesne gibi kavramları sorgulamaya yöneliktir.

1974-1977 yılları arasında Mimar Sinan Üniversitesi, Devlet Resim Heykel Müzesi desteğiyle düzenlenen “Açık Hava Sergileri”, 1975 yılından itibaren “Görsel Sanatçılar Derneği” tarafından her yıl düzenlenerek geleneksel hale gelen “Mayıs Sergileri” bu yılların öne çıkan sergi etkinlikleri olur.

1977 yılında Şükrü Aysan, Serhat Kiraz, Ahmet Öktem ve Avni Yamaner’in bir araya gelerek oluşturdukları “Sanat Tanımı Topluluğu”, sanat anlayışları ortak olan sanatçıların birlikteliğinden ortaya çıkmıştır.”³⁴ Topluluğun 1978 yılında, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Galerisi’nde, Serhat

30- Mehmet ÜSTÜNİPEK; *Cumhuriyet’ten Günümüze Türkiye’de Sanat Yapıtı Piyasası*, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1999, s.195.

31- Sezer TANSUĞ; *Türk Resminde Yeni Dönem*, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1998, s. 42.

32- Bek; a.g.e, 2007, s.95.

33- Bek; a.g.e, 2007, s.95.

34- Atakan NANCY; *Türkiye’de Kavramsal Sanat*, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1995, s.108.

Kiraz, Şükrü Aysan, Ahmet Öktem, İsmail Saray ve Alpaslan Baloğlu'nun katılımıyla gerçekleştirdiği ilk sergi minimalist ve kavramsal yaklaşımları içinde barındırır.

1980 sonrası düzenlenen sergilerde yapıt-mekân-izleyici arasındaki ilişkiler, yapıtların mekânla birlikte algılanması gibi özellikler önem kazanır. 1981'den günümüze kadar devam eden "Günümüz Sanatçıları İstanbul Sergileri" genç sanatçıların güncel sanat sorunlarını tartıştıkları bir ortam oluştururken, "Öncü Türk Sanatından Bir Kesit Sergileri" çağdaş yaklaşımıyla bu yılların diğer dikkat çekici etkinliklerdir.

Uluslararası nitelikteki ilk sergi organizasyonu 1986'da yapılan "1.Asya-Avrupa Sanat Bienali"dir. Uluslararası Asya-Avrupa Sanat Bienali 1986, 1988, 1990, 1992 yıllarında olmak üzere toplam dört kez düzenlenir.

1980 sonrasında Türkiye'de sergi ve sergileme anlayışında önemli gelişmeler yaşanır. Bu yıllarda dünyada post-yapısız söylemlerin ortaya çıkması ile Batı merkezli sanat ortamında kırılmalar oluşur. Böylelikle sanat merkezlerinin mutlak değişmez yapısı merkezden çevreye doğru değişir, bu çevre merkezlerden birisi de İstanbul olur.

Çağdaş sanatta; temaya yaklaşımın ve sergilemenin nasıl olması gerektiği konusunda günümüzün en önemli modellerinden birini oluşturan Bienal sergilemelerinin gelişimi ülkemizde "Uluslararası İstanbul Bienali" ile başlar.

Sergileme kavramında önemli bir dönüm noktası oluşturan 1987 yılında ilki gerçekleşen Uluslararası İstanbul Bienali'nin ardından Beral Madra; 1989 yılında gerçekleştirdiği 2. İstanbul Bienali için "Geleneksel Yapılarda Çağdaş Sanat" ismini kullanır. Bu sergiler için, Aya İrini Kilisesi, Ayasofya Hamamı, İstanbul Resim Heykel Müzesi ve Hareket Köşkü gibi tarihi mekânlar seçilir. 4. İstanbul Bienali'nde Yerebatan Sarnıcı, 5. İstanbul Bienali'nde Sirkeci ve Haydarpaşa Tren İstasyon'ları, 7. İstanbul Bienali'nde Boğaz Köprüsü, 8. İstanbul Bienali'nde Antrepo 4, Ayasofya Müzesi, Tophane-i Amire, 9. İstanbul Bienali'nde Antrepo 5, Eski Tütün Deposu, 11. İstanbul Bienali'nde Antrepo 3, Feriköy Rum İlkokulu gibi tarihi mekânları kullanılır.

Türkiye'de 1990'ların başında küratörlük olgusu gelişmeye başlar. "Küratör, sanat ağının birçok düzeyinde sorgulanan, oluşum ve savunma halinde bir terimdir. Terimin gevşemesi sergi ile izleyici arasındaki ilişkilerin değiştiğini ifade eder, bizzat terimin statüsünü ve sanatla ilgili faaliyetlerini meşrulaştırma gereğini yansıtır. Bu dönüşümün en önemli boyutu; küratör teriminin yönünü, toplama işlevi vurgusundan, bir sergileme ve yorumlama vurgusuna doğru çevirmiş olmasıdır."³⁵

Türkiye'de ilk küratörlü sergiler 1990'larda gerçekleşir. "1991 yılında Vasıf Kortun tarafından düzenlenen Anı-Bellek Sergisi, 1992 yılında Beral Madra tarafından düzenlenen 10 Sanatçı 10 İş C Sergisi Türkiye'deki küratörlü sergilerin ilk örneklerini oluşturur."³⁶

1991'de düzenlenen 8 Sanatçı-8 İş B Sergisi'ndeki "çalışmalar estetik bir hazdan öte, izleyeni düşündürmeye, gerçeği algılatmaya yöneliktir. Çalışmalar sanatçının çalışmaya başladığı yer/ anla çalışmayı sergilediği yer/an arasında soyut ama izlenebilir akıl yürütmenin yayılışına tanıklık etmiştir. Bu yüzden her durum, her nesne, her karşılaşma ve tarih, başvurulabilecek malzeme, düşüncenin yapılanacağı bir zemin oluşturmuştur."³⁷

1992'de düzenlenen "On Sanatçı On İş C Sergisi" "sanat adına yeni önermeler getirmek, değişik malzeme ve kurguyla alternatifler sunma amacındadır. C sergisi temelde, izleyicinin bilincini, düşünme biçimini, araştıran, irdeleyen bir sanat anlayışını yansıtmayı amaçlayan bir sergi olmuştur."³⁸

A, B, C, D sergileri; "sanatçıların ilgi alanlarının çeşitliliği, dolayısıyla ortaya çıkan işlerinde dil ve içerik bağlamında birbirlerinden ayrılan, sonuçta sergiler kapsamında birçok seslilik oluşturan yapıya sahiptir."³⁹

35- B.W. FERGUSON, "Küratörlük Yöntemi", **Bilgi Olarak Sanat, Olgular Olarak Sanatçı, Yeni Ontoloji**, Ed. Gülşin Karamustafa, Deniz Şengel, Plastik Sanatlar Derneği Yayın Dizisi: 4, İstanbul, 1992, s.34.

36- Burcu PELVANOĞLU; http://www.sanalmuze.org/paneller/Ssd/burcu_pelvanoglu_6.htm.

37- Semih KAPLANOĞLU; "8 Sanatçı, 8 İş" **Sergi Kataloğu**, İstanbul, 1991, s.3.

38- Beral MADRA; "10 Sanatçı, 10 İş C Sergisi Atatürk Kültür Merkezi'nde Bu Zamanın Sanatçıları", **Cumhuriyet Gazetesi**, 22 Ocak 1992, s.7

39- Nilgün ÖZAYTEN, **Batı'da Obje Sanatı ve Kavramsal Sanat, Post Kavramsal Sanat ve Türkiye'de 1965- 1992 Yılları Arasında Benzer Eğilimler**, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1995, 92

2000’li yıllarda Türkiye’de özel kişiler tarafından yapılan resim koleksiyonculuğu özel müzelere dönüşür. Eczacıbaşı ailesi, Can Elgiz, Sakıp Sabancı, Suna ve İnan Kıraç kendi özel koleksiyonlarını sergilemek için; İstanbul Modern, Proje 4L Elgiz Çağdaş Sanat Müzesi ve Pera Müzesi’ni kurarlar.

SONUÇ

Cumhuriyet öncesinde Türk sanatında sergiler; Tepebaşı Belediye Bahçesi, Tarabya Rum Okulu, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi ve Galatasaray Lisesi gibi sınırlı sayıdaki mekânlarda düzenlenir. Cumhuriyet döneminde milli bilinci yaymak ve Türk Sanatı’nı desteklemek amacıyla devlet desteği ile açılan sergiler ve sergileme mekânları sayesinde Cumhuriyet’in ilk yıllarında düzenlenen Devlet Resim Heykel Sergileri, İnkılap ve Yurt Sergileri, sanatçıların belli bir tema ve amaç doğrultusunda gerçekleştirdikleri grup sergileri bu yıllarda öne çıkan etkinlikler olur. 1950 sonrasında siyasal, sosyal ve ekonomik alandaki gelişmelerin sanata yansımaları ve 1950’li yıllarda ilk özel galerinin açılmaya başlaması sanat piyasasında yeni bir dönem oluşturur. 1970 sonrasında özel galerilerin sayısındaki artış, banka galerileri, yabancı kültür merkezlerinin açtığı sergi mekânları; sergileme geleneğini etkileyen, geliştiren etmenler olarak görülür. 1987 yılında ilki düzenlenen “Uluslararası İstanbul Sanat Bienali” 1990 sonrasında sanatın sergilenme biçimleri ve mekânları konusunda önemli bir değişime neden olur. Sergileme mekânlarının yapısında ve sergileme biçimlerinde çeşitli farklılıklar görülür. Sergilemede küratör, küratörlük kavramları ve tarihi mekanlarda sergilemeler öne çıkar. 2000’li yıllarda ise özel müzelerin kurulması sergi mekânlarında, sergileme biçimlerinde çok sesli bir oluşumu beraberinde getirir.

KAYNAKLAR

- ATAKAN, Nancy; Türkiye’de Kavramsal Sanat, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1995.
- BEK, Güler; 1970-1980 Yılları Arasında Türkiye’de Kültürel ve Sanatsal Ortam, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2007.
- CEZAR, Mustafa; Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1995.
- ÇAKMAKOĞLU, Nevin; Sanat Galerilerinin Çağdaş Türk Resmi Üzerinde Katkılarının Belirlenmesi, Yıldız Teknik Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1992.
- DUBEN, İpek; Türk Resmi ve Eleştirisi (1880-1950), Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2007.
- ERBAY, Mutlu; “Cumhuriyet Dönemi Sanat Politikası”, Sanat Çevresi, No: 287, Eylül 2002.
- ERSOY, Ayla; Günümüz Türk Resim Sanatı, Bilim Sanat Galerisi Yayınları, İstanbul, 1998
- FERGUSON B.W., “Küratörlük Yöntemi”, Bilgi Olarak Sanat, Olgu Olarak Sanatçı, Yeni Ontoloji, Ed. Gülsün Karamustafa, Deniz Şengel, Plastik Sanatlar Derneği Yayın Dizisi: 4, İstanbul, 1992.
- GERMANER, Semra; “Osmanlı İmparatorluğu’nun Uluslararası Sergilere Katılımı ve Kültürel Sonuçları”, Tarih ve Toplum, İstanbul, 1991.
- GİRAY, Kıymet; Cumhuriyetin İlk Ressamları, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s.29.
- GİRAY, Kıymet; Cumhuriyet Dönemi Türk Resim Sanatından Örnekler, Merkez Bankası Yayınları, 2003.
- KAPLANOĞLU, Semih; 8 Sanatçı, 8 İş, Sergi Kataloğu, İstanbul, 1991.
- MADRA, Beral; “10 Sanatçı, 10 İş C Sergisi, Atatürk Kültür Merkezi’nde Bu Zamanın Sanatçıları”, Cumhuriyet Gazetesi, 22 Ocak 1992.
- ÖZAYTEN, Nilgün; Batı’da Objeler ve Kavramsal Sanat, Türkiye’de 1965- 1992 Yılları Arasında Benzer Eğilimler, İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1995.
- ÖZSEZGİN, Kaya; Cumhuriyet’in 75. Yılında Türk Resmi, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1998.
- PELVANOĞLU, Burcu; http://www.sanalmuze.org/paneller/Ssd/burcu_pelvanoglu_6.htm
- TANSUĞ, Sezer; Çağdaş Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1991.
- TANSUĞ, Sezer; Türk Resminde Yeni Dönem, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.
- ÜSTÜNİPEK, Mehmet; Cumhuriyet’ten Günümüze Türkiye’de Sanat Yapıtı Piyasası, Mimar Sinan Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1999.
- YARDIMCI, Sibel; Kentsel Değişim ve Festivalizm; Küreselleşen İstanbul’da Bienal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- YASA YAMAN, Zeynep; “Sanat Tarihimizde Eski Bir Konu: Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği mi? D Grubu mu? Türkiye’de Sanat, Eylül-Ekim, 1995.